

Branko Benčić, dipl. knjižničar

*Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu - Teologija u Rijeci -
Područni studij*

"GOVOR" KLASIFIKACIJSKIH OZNAKA NA HRPTIMA STARIH KNJIGA U KNJIŽNICI KAPUCINSKOG SAMOSTANA U RIJECI

Prilog povijesti sadržajne ili stvarne
obrade starih knjiga u Hrvatskoj
O 400. obljetnici otaca kapucina u Rijeci

I. PRETHODNE NAPOMENE

Na temelju istraživanja fonda knjižnice otaca kapucina u Rijeci tijekom 1996. i 1998. godine napisao sam završnu radnju za polaganje stručnog ispita na temu: *O knjižnici oo. kapucina u Rijeci*. Sadrži 41 str. teksta +25 str. priloga. U njoj sam predstavio povijesni okvir nastanka i djelovanja franjevačkog reformiranog prosjačkog reda kapucina u gradu Rijeci. Iznio sam na vidjelo vrjedniji dio preostale kulturne baštine u knjižnici: 9 fragmenata glagoljskih rukopisa, 5(6svezaka) inkunabula, djela hrvatskih pisaca na narodnom jeziku (5 rječnika, 13 ostalih), djela 5+18 hrvatskih latinista, te rukopisnu građu od 17 naslova. Istaknuo sam kako je riječ o najstarijoj (većim dijelom) očuvanoj knjižnici u gradu Rijeci, čiji počeci datiraju od dolaska odnosno ustanovljenja samostana davne 1610. godine.

Ovim radom nastavljam obrađivati početke klasifikacije ili razvrstavanja knjižne građe u odgovarajuće formirane stručne skupine. Ovo je nastojanje utvrđivanja postojanja kao i rekonstrukcije jezgre klasificiranog fonda knjižnice na temelju zaostalih slovnih abecednih oznaka ispisanih na hrptima knjiga. Najavu ovog rada dao sam u zaključnim bilješkama navedene završne radnje: „Ostaje za rasvijetliti uporabu sustava stručnih skupina u 17. i 18. stoljeću...”

Rad se odnosi prvenstveno na reviziju (pregled) označenog klasificiranog fonda za razdoblje od početaka djelovanja kapucina

do kraja osamnaestog stoljeća. Isto tako ovaj klasifikacijski sustav u podlozi je kasnijih rukopisnih kataloga i razrađuje se sve do stručnog kataloga iz 1942. godine. (usp. TADIĆ, K.; BENČIĆ, B., str. 327). Ovim posljednjim venecijanski kapucini su, uz ostalo htjeli prikriti i prekrojiti postojanje prethodnog, stoljećima ranije uvedenog te korištenog i razvijajućeg klasifikacijskog sustava.

Ujedno, ovim se radom upoznaje sa tadašnjim stupnjem ili razinom organiziranosti znanja otaca kapucina u Rijeci za potrebe Reda i pastoralnog rada: pučke misije, propovijedi, karitativan rad i prije svega studij crkvenih otaca.

II. UVOD

Od vrlo važnog, za sada presudnog opisa knjižnice iz 1842. godine je iz pera bibliofila Ivana Kukuljevića Sakcinskog u novinama *Danica Ilirska* saznajemo: „... Ta je knjižnica malena, smještena u dvije sobice, ali je uredna i uzorno stručno sređena. Postoje tri kataloga i svaka se knjiga može odmah naći...” (osuvremenjeni prijevod, BLAŽEKOVIĆ, T., str. 208) Isti, u svojem djelu: *Bibliografija Hrvatska* iz 1860. godine spominje i „rukopisne popise knjižnice... oo. kapucinah na Rieci”. (KUKULJEVIĆ, SAKCINSKI I., Predgovor)

Dakle, od strane otaca kapucina u Rijeci postojali su rukopisni katalogi i to: „1. *Index auctorum*, 2. *Numerus progressivus*, 3. *Index materiarum*” (usp. DUJMUŠIĆ, D., str. 37) već za popisa knjiga iz tridesetih godina devetnaestog stoljeća. A možda je prvi popis bio sačinjen i nešto ranije, jer prema fragmentarnom tabelarnom ispisu inventarnih brojeva (na preskok) uzlazno kronološki dolazim do 1794. godine. (usp. BENČIĆ, B., Prilog VII.)

U prilog tome ide i tadašnje sustavno uređenje susjedne knjižnice u otaca kapucina u Varaždinu sa strane tamošnjeg kapucina i knjižničara fra. Makarija Varaždinca. O ovome saznajemo iz *Nekrologa provincije* sa web stranice www.kapucini.hr, te iz stručnog preglednog rada fra Bone Zvonimira ŠAGI, *Kapucinska knjižnica u Varaždinu*. (ŠAGI, B. Z., str. 105)

Negdašnja knjižnica otaca kapucina u Rijeci bila je smještena na katu u podužem razdoblju od 1851. do 2000. godine, većim dijelom u ovećoj prostoriji. Od posjetitelja ili samih korisnika bilo je i onih koji su mogli obratiti pažnju ili zamijetiti sporadično ispisana oveća velika slova abecede na hrptima knjiga. Naime, kada sam na jesen 1998. godine, nakon uobičajenog propuštanja od strane gvardijana, dolazio u nedostatno osvjetljenu prostoriju knjižnice jednom prigodom popisao sam zamijećene razasute slovne hrptene oznake sa poredanih knjiga. Zbog vremenske ograničenosti taj posao nisam dovršio. Uskoro, nakon toga nadošle su posve druge okolnosti kroz duže vremensko razdoblje tako da je radni popis zajedno sa prvim pribilješkama od 14.12.1998. godine ostao pohranjen u arhivskom gradivu i više od 11 godina skupljao prašinu.

No, u međuvremenu, uslijedilo je upoznavanje više drugih fondova knjižnica grada Rijeke i okolice. To su negdašnje: 1. Knjižnica augustinskog samostana u Rijeci; 2. Knjižnica Isusovačkog kolegija u Rijeci čiji je veći dio danas pohranjen u Sveučilišnoj knjižnici Rijeke, a manji u Knjižnici nadbiskupijskog doma u Rijeci i Knjižnici sušačke gimnazije; 3. Isto tako, postojala je obližnja Knjižnica pavlinskog samostana u Crikvenici. Ujedno je bilo u tijeku sagledavanje stanja današnje Knjižnice franjevačkog samostana na Trsatu, te starog fonda Knjižnice teologije u Rijeci.

Potkraj ožujka ove godine uslijedilo je intenzivnije bavljenje ili prekopanje ovom temom, ali na novoj, još do kraja neuređenoj lokaciji knjižnice. Uz početne magluštine ili nejasnoće iznova sam sredinom travnja pregledao knjige u Knjižnici i sačinio *de visu* grubu reviziju označenog fonda, pri čemu je izostao pregled duplikata. Ipak, u konačnici, tako je prikupljena ili sabrana osnova ili podloga za sastavljanje cjelovitijeg uvida u napravljenu prvotnu klasifikaciju građe tj. njenog razvrstavanja po stručnim skupinama.

**III. PRIKAZ TABLICE KLASIFIKACIJSKE SCHEME ILI SUSTAVA
NA TEMELJU HRPTENIH SLOVNIH OZNAKA ABECEDA**

Redanjem i preslagivanjem popisanih hrptenih slovnih oznaka sa knjiga dolazim do formiranja slijedeće klasifikacijske sheme.

Br.	STRUČNA SKUPINA Ukupan broj naslova (svezaka)	Slov. ozn.	SIGNATURA (nepotpunog kataloga 1942. sa dodacima popisa skupina S i X iz 1998.), GODINA IZDANJA; ili INVENTARNI BROJ NA PRESKOK (popisa iz 1900.)	Broj naslova (svezaka) knjiga
1.	BIBLIJA 10(18)	A E	Inv. 1970, 1651. A/II/89, 1574. ; A/IV/168, 1685. ; A/V/212, 1701. ; A/VII/213-215,; A/VII/238-243,; A/VII/247,; A/VII/248-250,; A/VII/252, 1622. L/III/159.	1 8(16) 1
2.	SVETI OCI / PATROLOZI 4(6)	B	B/IV/121, 1552. ; B/II/34, 1584. ; B/VI/164-167; X-24, 1497. , sv. Toma Akvinski	3(6) 1
3.	GOVORNIŠTVO PROPOVJEDI 16(22)	C	H/IX/556, 1678. J/III/66, 1739. ; J/III/67, 1749. ; J/VI/148, 1688. ; K/IV/63, 1659. ; K/IV/65, 1641. (brisana), K/V/72, 1628. ; K/VI/82,; L/III/136, 1753. ; L/IV/170, 1651. ; L/V/248, 1723. ; L/VII/314-317; M/II/12, ; M/II/27-28,; M/III/23,; M/IV/56,; M/VII/113,133-134.	1 3 4 4(8) 5(7)
4.	KANONISTI 3[4]	[C] F	I/III/65, 1745. ; * I/V/230, 1696. , knji kapucina Varaždin, I/IV/159, 1718. ; I/VII/283; X-25, 1489. , sign. F19.	[2]* 3
5.	KNJIGE na njemačkom jeziku - gotica 3(6)	G	inv. 6413, 1689. ; inv. 8859, 1751. ; L/VII/314-317.	2 1(4)
6.	POVIJEST / HISTORIJA 3(37)*	H	P/VII/227, 1707. ; Y/VI/128-162,* ; X-26, 1486. , sign. H4.	1 1(35*) 1
7.	KNJIŽEVNOST / BELETRISTIKA 1	K	P/VI/216, 1659.	1

8.	FILOZOFI 1(3)	L	R/V/85-87, 1527.	1(3)
9.	MORALISTI 3	M	B/V/149, 1741. , sign. M-7; B/V/151, 1588. ; D/III/97, 1592.	2 1
10.	RED FRANJEVACA / KAPUCINA 4	N R	I/IV/171, 1673. ; O/V/201, 1590. ; O/III/133, 1691.	2 2
11.	MARIOLOZI 5(7)	P	B/V/159, 1606. ; X-22. N/V/152-153, L/VI/245, 1620. ; L/VI/274, 1736.	2 1(2) 2
12.	ASCETIKA 3	S	H/I/7, 1590. ; H/IV/258, 1666. ; inv. 6591, 1682.	3
13.	TEOLOZI 3	T	B/IV/155, 1578. , C/II/46, 1575., C/IV/101, 1626.	1 2
14.	KNJIGE na hrvatskom / ILIRSKE 1	Y	S-38, 1649. , sign. Y(20)*	1
			Ukupno: naslova svezaka	62 [64]* (121)*

IV. PRIKAZ KLASIFIKACIJE

Prema tablici pronađeno je ukupno 14 stručnih skupina. Klasifikacija je sadržavala ove slovne oznake: **B** – Crkveni (Sveti) oci ili Patrolozi i Naučitelji, **C** – Govorništvo / Propovjednici, **E** / (A) – Biblija, **F** – Kanonisti, **G** – Knjige na njemačkom jeziku (gotica), **H** – Povijest ili Historija, **K** – Književnost / Rječnici, **L** – Filozofi, **M** – Moralisti, **P** – Mariolozi, (N) / **R** – Red franjevac / kapucini, **S** – Ascetika ili Spiritualnost, **T** – Teolozi i **Y** – knjige na hrvatskom jeziku (Ilirske).

Glede godina izdanja knjiga postojao je veliki vremenski raspon počevši od inkunabula ili prvotiska pa do sredine 18. stoljeća, točnije godinom izdanja 1753. (a možda i kasnije).

Prve moguće naznake izmjena klasifikacijskih oznaka vidljive su na knjigama iz druge polovine 17. stoljeća, kada se mijenja

poredak nekih skupina. Tako Biblija iz skupine „A“ prelazi u „E“ te skupina Franjevci seli iz „N“ u „R“, a pri čemu npr. susjedna skupina Mariologija „P“ ostaje na svom mjestu ili netaknuta.

Preostale su nepronađene ili neiskorištene preostale slovne oznake: (A), D, I, J, (N), O, U, V, W, X, Z. Dakle, ukupno još 9(11) mogućih ili potencijalnih stručnih skupina.

Najbrojnija je pronađena skupina Propovjednika „C“ sa 16 naslova, zatim slijedi Biblija „E“ sa 10, Mariolozi „P“ sa 5, a Crkveni oci „B“ sa 4 naslova; i tako redom.

Dosad je, dakle, pronađeno ukupno hrpteno označeno 62 naslova knjiga, odnosno 121 svezak. Prema gruboj procjeni radi se o 6-8% od ukupnog tadašnjeg fonda, za koji pretpostavljam da je bio narastao do veličine između 1500 i 2000 svezaka. Ako pretpostavimo da je većim dijelom očuvana jezgra fonda knjižnice (osim knjiga na hrvatskom jeziku) onda je zamjetno da je hrptena klasifikacija bila ograničena na manji dio od ukupnog fonda; negdje na oko 10-12%.

Opravdano je onda pitanje čemu je, zapravo, služila tek djelomična klasifikacija fonda? Nije li prvenstveno bila riječ o ciljanom ili svrhovitom označavanju pojedinih stručnih skupina u smislu markiranja ili postavljanju graničnika između njih odnosno boljem raspoznavanju istih putem ispisanih velikih hrptenih slova? No, više o tome u nastavku, nakon ulaganja dodatnih napora u davanju jasnijeg odgovora.

V. OSVRT - ZAVRŠNE MISLI

Iz navedenog, moglo bi se razabrati kako je riječ o započetoj, a nedovršenoj klasifikaciji knjiga, koja je bila rađena na malom uzorku, a s namjerom daljnjeg proširenja i ujednačavanja stručnih skupina. Dakle, ovo upućuje kako se radilo o počecima „hrptene“ klasifikacije, uz zamjetne manje neujednačenosti i preslagivanja stručnih skupina. Ovo posredno navodi na pomisao kako u početku nije postojao (a niti trebao) stalni knjižničar, već se ovoj službi htjelo doskočiti kratkotrajnim ispomoćima; sve dok najranije koncem 18 st. tj. devedesetih godina nije bilo izvedeno prvo popisivanje cjelokupnog fonda, putem sastavljanja rukopisnih kataloga.

Ispostavilo se da je sačinjen dodatak katalogu iz 1942. godine, tj. popisane preostale skupine „S“ i „X“ u 1998. godini, zapravo značio povratak prvotnom načinu klasifikacije (i signiranja) u smislu povezanosti stručnih skupina i rednog broja unutar skupina, što potvrđuju ispisane signature (npr. M-7 ili H4) pronađenih ili očuvanih u vrlo malom broju. Drugim riječima, kada je knjižnični fond unutar pojedinih stručnih skupina malen ili u početku formiranja, praktičnije je i jednostavnije označiti ga na ovaj način. To je podrazumijevalo da su sa strane postojali rukopisni katalozi koji su bili otvoreni nadogradnji tj. dinamični ili elastični u pogledu stručnih skupina. S druge strane, upravo je klasifikacija putem hrptenog označavanja knjiga predstavljala ograničenje odnosno unosila statičnost ili krutost. To je posebno bilo zamjetno u prijelaznim ili reformnim crkvenim i svjetovnim razdobljima kada je dolazilo do pomicanja na abecednoj „ljestvici“, tj. do preslagivanja unutar stručnih skupina, odnosno odgovarajućeg proširenja ili produbljenja istih. Ukratko, ubrzo je, već za prvog dovršenog popisa uslijedilo razdvajanje inventarizacije od klasifikacije kako bi se dobilo na otvorenosti uslijed stalnog prirasta fonda. Stoga, možemo govoriti o svojevrsnoj hijerarhiji ili poretku sveukupnog teološkog znanja na granici jednog vremena ili povijesnog razdoblja djelovanja otaca kapucina ujedno povezanog sa postridentinskom katoličkom reformom obrazovanja i naučavanja.

Ovom klasifikacijskom tablicom utvrđena je gornja vremenska ili kronološka granica koja seže nakon 1753. godine (skupina „C“ - L/III/136); ili u jeku državnih i crkvenih reformi toga vremena. Tada je uvedeno jozefinističko zakonodavstvo, te su nakon toga ukinuti redovi isusovaca (1781.) i augustinaca (1788.) u Rijeci. (usp. LUKEŽIĆ, I., str. 18 i 21) Ukratko, ova klasifikacija vođena je i ispisivana sve do perioda između 1760.-ih i 1800.-ih godina.

Dodatna funkcija ili namjena ispisivanja pridodanih slovnih oznaka na hrptima knjiga bila je povećana vidljivost stručnih skupina, a samim time i pristupačnost fonda, uz već postojeće ispisane podatke o autoru i naslovu. Uz to bila je povećana je **prepoznatljivost** vlastitog fonda u odnosu na neki drugi, pogotovo iz iste redovničke kapucinske zajednice. Drugim riječima, bio je to način razlikovanja od susjednih knjižnica srodnih samostana. Tako je, na

primjer oznaka za kanoniste ili crkvene pravnike u knjižnici otaca kapucina u Varaždinu doslovna ili „C“, dok je u Rijeci oznaka „F“, tj. drugog tipa. Osim toga, na taj način izvršena je dodatna zaštita fonda od otuđenja, pa je shvatljivo kako je pretežan dio hrptenih oznaka ispisan na knjigama ovećeg formata (oznake polica: V, VI, i VII), a time i vrednijeg ili skupocjenijeg. Ukratko, postojali su različiti, djelomično slobodno oblikovani, nastajući klasifikacijski sustavi unutar istovrsnih redovničkih zajednica. Isto tako, ujedno i jedinstveni u korištenju slova abecede za oznake stručnih skupina. (usp. SVOLJŠAK, S., str. 212)

Ova početna „hrptena“ klasifikacija knjiga koja se održala do potkraj osamnaestog stoljeća oslikava tako zatečeno stanje povezano sa temeljnim aktivnostima otaca kapucina – propovijedanjem i izučavanjem djela crkvenih otaca; odakle su tradicionalno stekli naziv „oci kapucini“. To se dosljedno vidi i nalazi sve do naših dana, na primjerima života i djela vrlih kapucina i vrsnih patrologa: fra. Zvonimira Šagi Bunića i fra. Zdenka Tenšeka, u orijentaciji i odabiru nosive struke – patrologije.

Koliko je ova tema ostala po strani sve do naših dana zamjetno je i u suvremenim knjigama naslova: *Socijalna povijest knjige u Hrvata*. (usp. STIPČEVIĆ, A., str. 385) Stoga je vrijeme i prigoda da se povijesti sadržajne obrade starih knjiga u Hrvatskoj dadne dužna pažnja. Ovo je tek započeti i skroman prilog u tom nastojanju.

Literatura:

BENČIĆ, Branko. *O knjižnici oo. kapucina u Rijeci*, Rijeka, 1998. (pismena radnja za stručni knjižničarski ispit)

BLAŽEKOVIĆ Tatjana. *Ivan Kukuljević Sakcinski i Rijeka*. // *Vjesnik PAR*, br. 35-36 (1993.-1994.), str. 205-219.

DUJMUŠIĆ, Dragan. *Povjesničke crtice kapucinskog samostana na Rijeci*, Rijeka: Kuća „dobre štampe“, Tiskarski i umjetnički zavod Miriam, 1910.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan. *Bibliografija Hrvatska (1860.)*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1974.

LUKEŽIĆ, Irvin. *Ogledalo bašćinsko: o starim knjigama, zazaboravljenim piscima, rijetkim novinama i neostvarenim časopisima*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2006.

STIPČEVIĆ, Aleksandar. *Socijalna povijest knjige u Hrvata : knjiga II. Od glagoljskog prvotiska (1483) do hrvatskog narodnog preporoda (1835)*, Zagreb: Školska knjiga, 2005.

SVOLJŠAK, Sonja. Pregled nekaterih historičnih sistemov organizacije znanja in klasifikacije: s posebnim poudarkom na vsebinskih ureditvah samostanskih knjižnic. // Knjižnica br. 49 (2005)1-2 , str. 203-215.

ŠAGI, Bono Zvonimir. *Kapucinska knjižnica u Varaždinu*. // Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, br. 8-9 (1996.), str. 103-109.

TADIĆ, Katica; BENČIĆ, Branko, *Knjižnica Kapucinskog samostana u Rijeci*. // Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme : zbornik radova, Rijeka: Matica Hrvatska. Ogranak Rijeka, 1997., str. 325-332. (Međunarodni znanstveni skup o Bernardinu Škrivaniću (7.-9. lipnja 1996; Rijeka))